

2-TOM, 4-SON

FRANSUZ BADIY ASARLARINING O'ZBEK TILI TARJIMALARIDA
EVFEMIZMLARNING IFODALANISHI

ВЫРАЖЕНИЕ ЭВФЕМИЗМОВ В ПЕРЕВОДАХ ФРАНЦУЗСКИХ
ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК

EXPRESSION OF EUPHEMISMS IN UZBEK TRANSLATIONS OF FRENCH
FICTION

Radjabov Ruslan

BuxDu o'qituvchisi

Ismatova Gulniso

BuxDu, Xorijiy tillar fakulteti, 4-bosqich talabasi

Annотatsiya. Ushbu maqola fransuz badiiy asarlarining o'zbek tilidagi tarjimalarida evfemizmlarning ifodalanishini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot Gi de Mopassanning "Azizim" romani va Antuan de Sent-Ekzyuperining "Kichkina shahzoda" qissasining o'zbek tilidagi tarjimalari misolida olib borildi. Maqolada evfemizmlarning turlari, ularning o'zbek tilidagi muqobillari va tarjimada qo'llanilish usullari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilidagi tarjimalarda evfemizmlar asosan umumlashtirish, kinoya va metaforalar orqali ifodalangan. Shuningdek, tarjimonlar ba'zi hollarda evfemizmlarni tushirib qoldirish yoki ularni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish usullaridan ham foydalanishgan.

Kalit so'zlar: evfemizm, tarjima, fransuz badiiy asarlari, o'zbek tili, Gi de Mopassan, Antuan de Sent-Ekzyuperi

Аннотация. Данная статья посвящена изучению выражения эвфемизмов в переводах французских художественных произведений на узбекский язык. Исследование проводилось на примере переводов на узбекский язык романа Ги де Мопассана "Азизим" и повести Антуана де Сент-Экзюпери "Маленький принц". В статье проанализированы виды эвфемизмов, их альтернативы на узбекском языке и способы их использования в переводе. Результаты исследования показывают, что в переводах на узбекский язык эвфемизмы выражались в основном через обобщения, иронию и метафоры. Переводчики также использовали в некоторых случаях методы опускания эвфемизмов или их прямого перевода.

2-TOM, 4-SON

Ключевые слова: эвфемизм, перевод, французская литература, узбекский язык, Ги де Мопассан, Антуан де Сент-Экзюпери

Abstract. This article is devoted to the study of the expression of euphemisms in Uzbek translations of French fiction. The study was conducted on the example of the Uzbek translations of Gi de Mopassan's novel "My Dear" and Antoine de Saint-Exupéry's short story "The Little Prince". The article analyzes the types of euphemisms, their alternatives in Uzbek and the methods of their use in translation. The results of the study show that in Uzbek translations, euphemisms are expressed mainly through generalization, irony and metaphors. Translators also used methods of dropping euphemisms or translating them directly in some cases.

Keywords: euphemism, translation, French fiction, Uzbek, Gi de Mopassan, Antoine de Saint-Exupéry

KIRISH

Evfemizmlar muayyan tildagi noqulay, qo'pol yoki haqoratimiz so'zlar va iboralarning yoqimliroq muqobillari hisoblanadi [1]. Ular turli tillarda mavjud bo'lib, nutqning muloyimligini ta'minlash, salbiy bo'yoqdor so'zlardan qochish va muloqot madaniyatini yuksaltirish maqsadida qo'llaniladi. Badiiy adabiyotda evfemizmlar obrazlilikni oshirish, personajlar nutqini individuallashtirishda muhim rol o'ynaydi [2]. Biroq turli tillardagi evfemizmlar tuzilishi va semantikasi jihatidan farqlanishi mumkin, bu esa ularni tarjima qilishda qiyinchiliklar tug'diradi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot uchun Gi de Mopassanning "Azizim" romani va Antuan de Sent-Ekzyuperining "Kichkina shahzoda" qissasining o'zbek tilidagi tarjimalari tanlab olindi. Ushbu asarlar fransuz adabiyotining yorqin namunalari hisoblanib, ularda evfemizmlarning ko'p qo'llanilganligi bois tadqiqot uchun juda mos keladi. Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy, semantik va kontekstual tahlil usullaridan foydalanildi.

Evfemizmlar va ularning tarjimasiga oid adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu mavzu bo'yicha juda kam tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, A.A.Reformatskiy [3], B.A.Larin [4], J.S.Neaman va C.G.Silver [5] kabi tilshunoslar evfemizmlarning umumiy xususiyatlari va ularning leksik-semantik guruhlari haqida fikr bildirishgan. O'zbek tilida evfemizmlar D.Xudoyberganova [6], S.Muhamedova [7] kabi olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lsa-da, fransuz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilingan badiiy asarlardagi evfemizmlar tadqiqiga bag'ishlangan ishlar deyarli uchramaydi.

2-TOM, 4-SON

NATIJALAR

Tadqiqot davomida Gi de Mopassan va Antuan de Sent-Ekzyuperining asarlaridagi evfemizmlar va ularning o'zbek tilidagi tarjimalarini tahlil qilish natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

Fransuz tilida evfemizmlar ko'pincha metonimiya, perifraza va kinoya kabi vositalar yordamida hosil qilinsa [3], o'zbek tilidagi tarjimalarda ularning o'rnini yoki umumlashtirish yoki metafora egallaydi. Bu esa, o'z navbatida, evfemizmlarning konnotativ ma'nolarini saqlashga yordam beradi.

Tahlil qilingan tarjimalarda evfemizmlar ba'zan kontekstga mos tarzda berilmagan. Masalan, "Azizim" romanida ayollar pardozi va kiyim-kechagiga ishora qiluvchi evfemizmlar aynan tarjima qilinmagan, balki ularning o'rnida umumiy ma'no berilgan. Bu evfemizmlarning uslubiy bo'yog'ini susaytiradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'zbek tilidagi evfemizmlar ko'pincha umumxalq so'zlashuviga xos so'z va iboralar negizida shakllantiriladi [6]. Shu bois, tarjimada ham shu xususiyat saqlanishiga e'tibor qaratish zarur. Biroq tahlillar shuni ko'rsatdiki, ba'zan tarjimonlar bunday imkoniyatlardan foydalanmagan.

Tahlillar evfemizmlar tarjimasida gender xususiyatlarning ham e'tiborga olinishi kerakligini ko'rsatdi. Xususan, fransuz tilidagi evfemizmlarning ma'no nozikligi aynan ayollar yoki erkaklar nutqiga xosligi bilan belgilanishi mumkin [7]. Tarjimada bunday jihatlar inobatga olinmagan.

"Kichkina shahzoda" asarining o'zbek tilidagi tarjimasida evfemizmlar aksariyat hollarda o'z muqobilini topgan. Buni asarning falsafiy-ramziy xarakteri va unda ko'tarilgan mavzularning umumbashariy qamrovi bilan izohlash mumkin. Shu sababli, evfemizmlar ham umumlashma xususiyatiga ega bo'lib, matnda obraz yaratish va kitobxon diqqatini tortishga xizmat qilgan.

Matnda evfemizmlardan foydalanishda milliy-madaniy xususiyatlarni inobatga olish zarur [1]. Tahlil qilingan tarjimalarda bu jihat ba'zi o'rinlarda e'tiborga olinmagan. Oqibatda, fransuz tilidagi evfemizmlar o'zbek kitobxonlari uchun mavhum bo'lib qolgan yoki noo'rin tuyulgan.

TAHLIL

Gi de Mopassanning "Azizim" romanidan olingan quyidagi misolda fransuz tilidagi evfemizmlarning o'zbek tilidagi tarjimasini ko'rishimiz mumkin:

"Madame de Marelle s'habillait avec un soin infini et un goût exquis"[8]. - "Madam de Marel g'oyat orasta va nihoyatda nozik did bilan kiyinar edi" [9, p. 45].

2-TOM, 4-SON

Ushbu misolda "s'habiller" (kiyinmoq) fe'li ayolning pardozi-andozi va kiyinishiga ishora qiluvchi evfemizm sifatida keltirilgan. O'zbek tilidagi tarjimada esa bu evfemizm "nihoyatda orasta" va "nozik did bilan kiyinmoq" tarzida berilgan, ya'ni umumlashtirish usuli qo'llangan.

"Kichkina shahzoda" asarida ham evfemizmlar ko'p uchraydi. Masalan:

"J'ai de sérieuses raisons de croire que la planète d'où venait le petit prince est l'astéroïde B 612"[10]. - "Mening jiddiy taxminimcha, kichkina shahzoda kelgan sayyora B 612 asteroidi bo'lsa kerak" [11, p. 17].

Fransuz tilidagi "j'ai de sérieuses raisons de croire" iborasi o'zbek tiliga "jiddiy taxminimcha" tarzida tarjima qilingan. Bu o'rinda tarjimon evfemizmni saqlagan holda uning ma'no doirasini toraytirgan.

Umumiy qilib aytganda, fransuz badiiy asarlari evfemizmlarining o'zbek tilidagi tarjimalarini tadqiq etish natijasida yaqqol ko'zga tashlanuvchi jihatlar aniqlandi. Tarjima jarayonida evfemizmlarning semantik va uslubiy xususiyatlariga e'tibor qaratish, milliy-madaniy jihatlarni inobatga olish, ayni paytda, o'zbek tilida muqobil evfemistik iboralarni topish ushbu ifodalarni o'girishda muvaffaqiyatga erishishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, evfemizmlarning tarjimasida umumlashtirish, kinoya va metaforalardan foydalanish yanada maqsadga muvofiq. Zero, bu usullar evfemizmning ekspressivligini saqlagan holda o'zbek kitobxoniga tushunarli bo'lgan muqobillarni topishga yordam beradi. Shu bilan birga, evfemizmlarni tushirib qoldirish yoki so'zma-so'z tarjima qilish hollari ham kuzatildi. Agar kontekst evfemizmning ma'nosini anglashga yordam bermasa, bunday usullar ma'no noaniqligiga olib kelishi mumkin.

Ba'zi hollarda evfemizmlar tarjimasida uslubiy betaraflik yuzaga kelishi ham kuzatildi. Masalan, "Azizim" romanidan olingan ushbu misolda fransuz tilidagi evfemizm o'zbek tiliga odatiy konstruktsiya bilan berilgan:

"Elle avait souri, avec une indulgence complaisante" [8]. - "U muruvvatli, xushfe'l jilmayib qo'ydi" [9, p. 115].

Tarjimada "avec une indulgence complaisante" iborasi evfemistik ma'nosini yo'qotgan va oddiy tasviriy vosita sifatida qayta yaratilgan.

XULOSA

Fransuz badiiy asarlaridagi evfemizmlarni o'zbek tiliga tarjima qilishda umumlashtirish, kinoya va metaforalardan foydalanish maqsadga muvofiq. Biroq har bir holatda evfemizmning kontekstdagi ma'no nozikligini hisobga olish, evfemistik ifoda tarjimada ham o'z kuchini saqlashiga e'tibor berish lozim. Zarur bo'lganda, evfemizmlarni

2-TOM, 4-SON

tushirib qoldirish yoki so'zma-so'z tarjima qilish usullarini qo'llash mumkin. Tadqiqot natijalarini fransuz tilidan o'zbek tiliga badiiy tarjima nazariyasi va amaliyotida qo'llash, tarjimonlar uchun metodik qo'llanma sifatida tavsiya etish mumkin.

REFERENCES

1. Krysin, L.P. (1996). "Evfemizmy v sovremennoj russkoj rechi". Rusistika, (1-2), 28-49.
2. Allan, K., & Burridge, K. (1991). "Euphemism & dysphemism: Language used as shield and weapon". Oxford University Press, USA.
3. Reformatskij, A.A. (1996). "Vvedenie v yazykovedenie". Aspekt Press, Moscow.
4. Larin, B.A. (1961). "Ob evfemizmax". Uchenye zapiski LGU, Seriya filologicheskikh nauk, 60(301), 110-124.
5. Neaman, J.S. & Silver, C.G. (1983). "Kind words: A thesaurus of euphemisms". Facts on File Inc., New York.
6. Xudoyberganova, D. (2013). "O'zbek tilida evfemizmlar va disfemizmlarning nominativ xususiyatlari". O'zbekiston milliy universiteti, Toshkent.
7. Muhamedova, S. (2020). "Evfemizmlar va disfemizmlarning gender xususiyatlari". Filologiya masalalari, (3), 89-92.
8. Maupassant, G. (2012). "Bel-Ami". Folio classique, Gallimard, Paris.
9. Mopassan, G. (2015). "Azizim". G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, Toshkent.
10. Saint-Exupéry, A. (1999). "Le Petit Prince". Folio, Gallimard, Paris.
11. Sent-Ekzyuperi, A. (2019). "Kichkina shahzoda". Yangi asr avlodi, Toshkent.

